Balázs Ferenc és a vidékfejlesztő szövetkezet
(Balázs Ferenc halálának 70. évfordulójára)

GUZS FERENC

A romániai magyar szövetkezeti mozgalom kiváló személyiségei között különleges helyet foglal el Balázs Ferenc, Mészkő[1] falu unitárius lelkésze. Az erdélyi unitárius egyház két kiváló személyiséget adott az akkori romániai magyar szövetkezeti mozgalomnak, a szövetkezeti ügynek. Az egyik Ürmös József, Homoródszentpál[2] unitárius lelkésze, a másik Balázs Ferenc, Mészkő falu unitárius lelkésze volt. Mindketten különleges, kiemelkedő szerepet játszottak a romániai magyar szövetkezeti mozgalom fejlődésében, annak történetében. Ebben a tanulmányban Balázs Ferenc életútját, személyiségének kiválóságát és szerepét tárgyaljuk a romániai magyar, valamint az összmagyar szövetkezeti mozgalomban, halálának hetvenedik évfordulójára emlékezve (1937. május 22.).

Balázs Ferenc Kolozsváron született 1901. október 24-én. Székely származású szülők gyermeke volt, négy testvér közül a második. Az elemi iskola négy osztályának elvégzése után középiskolai tanulmányokra a kolozsvári Unitárius Gimnáziumba íratták be. Itt is érettségizett a nyolc osztály elvégzése után, kiváló eredménnyel. Végig éltanuló volt, és mint önképzőköri vezető s a diáklap szerkesztője, kiemelkedett társai közül. Sajnos már ekkor jelentkezett az a betegsége, amely egész életútján végigkísérte, s amely életében tragikus tényezővé vált és a korai halálát okozta. Betegsége miatt szülei kénytelenek voltak két évre (hatodik és hetedik osztály) magántanulónak beíratni és falura küldeni tiszta, jó levegőre, gyógyulás céljából. Ilyen körülmények között is megmaradt éltanulónak. Ugyanakkor falusi magányában minden szabad idejét olvasásra, a világirodalom számára hozzáférhető művei olvasására fordította. Ilyenképpen tágult látóköre, és tanulótársai fölé emelkedett. A gimnázium nyolcadik osztályába visszatért rendes tanulónak, és kiváló eredménnyel érettségizett 1919-ben. Innen kezdődően életútja különös pályára terelődött. Mivel nem beszélte a román nyelvet, nem volt lehetősége az akkor megszűnt magyar egyetem helyett alakult és beindult román nyelvű egyetemre iratkozni. Így maradt számára egyetlen lehetőségként a továbbtanulásra a kolozsvári Unitárius Teológiai Főiskola, amelyet kiváló eredménnyel el is végzett, és így nyílt meg előtte és lett életútja a lelkészi pálya, amelyet elhivatásnak, küldetésnek tekintett.

[1] Mészkő: Torda város és a Tordai hasadék mellett elterülő, vegyes lakosságú, román-magyar falu. A magyarok unitárius vallásúak.

[2] Homoródszentpál: a hajdani Udvarhely (jelenleg Hargita) megyében, Nagy-Homoród mellett elterülő székely falu.

Teológiai tanulmányait is kiváló eredménnyel végezte, részt vett a diákmozgalomban és szerepet vállalt a diákszervezet munkájában, a diáklap szerkesztésében. Eredményei alapján őt küldték egy kétéves angliai, oxfordi[3] tanulmányútra, az ottani teológiai főiskola által felajánlott ösztöndíjat neki sikerült elnyernie. Eredményeivel és személyiségével itt is felhívta magára a figyelmet. Az odalátogató USA-beli Berkeley[4] egyetemi város teológia szakának professzorával került jó kapcsolatba, aki felfigyelt Balázs Ferenc kiemelkedő személyiségére, képességeire, szellemi adottságaira, és újabb meghívást kapott az említett főiskolára, az ott működő unitárius teológiai szakra. Amerikai tanulmányai befejezése után világkörüli útra szánta el magát.

Nyugati irányba indult és kelet felől tért haza, öt év alatt körbeutazva a földgolyót, s így sikerült felkerülnie a magyar világjárók listájára. Szerzett élményeit a *Bejárom a kerek világot* című könyvében írta meg és hagyta örökül az utókorra. Nagyon érdekes, élvezetes és élménydús olvasmány, minden nemzedék számára sok tanulsággal szolgál. Külföldi utazásai során felgyűlt élményei, azok átélése elválaszthatatlanok Balázs Ferenc személyiségétől, annak további alakulásától. Néhány jelentősebb momentumot alább kiemelünk, amelyek fontos szerepet játszottak egyénisége, elkötelezettsége alakulásában, életútja formálásában.

Az Angliában, Oxfordban eltöltött két év nyári szünidejében kerékpáron járta a vidéket, az ottani településeket, és kapcsolatba került, megismerkedett a mezőgazdaságban dolgozók, az abból élők életével. Így nyert betekintést az ottani szövetkezeti mozgalomba. Az említett két év első nyári vakációját egy angliai vidékjárásra, míg a másodikat egy hollandiai falujáró körútra fordította. Megemlítjük, hogy míg Anglia a modern szövetkezeti mozgalom szülőhazája, addig Hollandia az egyik legfejlettebb, legvirágzóbb szövetkezeti mozgalom országa. Ez a körülmény rányomta bélyegét Balázs Ferenc szemléletére és a kérdéskörhöz való viszonyulására.

Az Amerikában eltöltött két évben is vidékjárásra fordította idejét, de már nem egyénileg, hanem vidékjáró csoportokhoz csatlakozott. Központi témája a békemozgalom támogatása, amely akkor már kibontakozóban volt az első világháború és annak utóhatásai nyomán. Ez a vidékjárás jó alkalom volt számára, hogy megismerkedjen a vidéken lakók, a mezőgazdaságban dolgozók, az abból élők életével, főleg a szövetkezeti mozgalom szerepével. A szövetkezeti mozgalom ugyanis eszköze és előmozdítója az emberek közötti megértés, a kölcsönös segélynyújtás, a rászorulók támogatása kérdésének. Balázs Ferenc felfogásában összefonó-

[3] Oxford: angliai egyetemi város, Londontól északnyugatra fekszik mintegy 50–60 km-re, külön szakosztályokkal külföldről meghívott, egyházi diplomával rendelkező diákok részére.

[4] Berkeley: az Amerikai Egyesült Államokban fekvő város, felsőoktatási egyetemi központ.

dott a szövetkezeti gondolat az emberek közötti megértés és a béke gondolatával. Látószögéből most sem esett ki az ott is fellendülőben és fejlődésben levő szövetkezeti mozgalom.

Az amerikai két év letelte után Balázs Ferenc hazaindult, és útvonalul Ázsiát választotta. Japánon, Koreán, Kínán, Indián és Közel-Keleten keresztül jutott el Egyiptomig, onnan a lehető legrövidebb úton, a Balkánon, Bulgárián és Jugoszlávián keresztül megszakítás nélkül tért haza. Ázsiái útjának első állomása Japán volt. Mivel az angol nyelv az akkori Japánban nem volt elterjedve és nem lehetett az emberekkel való érintkezési nyelvként használni még értelmiségi körökben sem, Balázs Ferenc célul tűzte ki a japán nyelv elsajátítását. A többhetes hajóúton teljes odaadással tanulta a japán nyelvet. A hajó utasai között számos japán volt, velük kapcsolatba lépett, minden idejét velük töltötte, és tanulta a japán nyelvet. Japánba való érkezése után kapcsolatba került japán értelmiségiekkel, köztük Toyohiko Kagawa[5] japán költővel, akivel szoros barátságot is kötött.

Mi volt a Kagawával való barátsága háttere? A néphez, a vidékhez és annak lakóihoz, a mezőgazdasági termelőkhöz való kötődés. Az akkori Japánban a vidék, a falu elsöprő többségben apró gazdaságokból állt, melyek főleg saját fogyasztásra termeltek, de a piac igényeit is szem előtt kellett tartsák, mivel a pénzjövedelem, pénzbevétel kérdését nem lehetett a létfeltételek közül kihagyni. Ez a társadalmi réteg képezte Kagawa költő érdeklődésének középpontját. Leereszkedett ennek színvonalára, mind a ruházkodás, mind az életszínvonal kérdésében, és a vidéket járta, az ott élők felvilágosításával foglalkozva. Balázs Ferenc hozzá csatlakozott, és heteket, hónapokat tartózkodott vidéken Kagawa társaságában. Gyorsan tanult japánul, és a falusi emberekkel anyanyelvükön értekezett, elnyerve azok szimpátiáját és bizalmát. Témája a szövetkezeti ügy volt, ami akkor Japánban még kezdeti fázisban volt. Igyekezett őket meggyőzni arról, hogy nyomorúságos, lemaradt helyzetükből a kiút az összefogás, a szövetkezés.

Japán után Koreán és Kínán keresztül folytatta útját az akkor gyarmati sorban élő India felé. Az akkori Korea japán uralom alatt volt, gyarmati sorban. Itt nem is időzött sokáig, hanem Kína felé vette útját, ott próbált több időt tölteni. De az ottani politikai viszonyok olyanok voltak, melyek nem adtak esélyt, hogy kedvenc témájával, a vidékkel és a szövetkezeti mozgalommal tudjon bővebben foglalkozni. A megértésnek, a sikernek nem voltak esélyei, polgárháborús viszonyok uralkodtak, a helységek elzárkózva, elszigetelődve élték a maguk életét. Az idegenekkel szemben nagy volt a bizalmatlanság, a személyi biztonság a minimális szinten volt. Mindezek ellenére Balázs Ferenc megkockáztatott néhány vidéki kiszállást kínai

[5] Toyohiko Kagawa japán költő és kiemelkedő értelmiségi, aki a japán vidék sorsával foglalkozott, és azon belül az akkori Japánban domináló apró gazdaságok sorsával.

értelmiségiek társaságában, akikkel barátságot kötött, de mikor látta, hogy esélyek nincsenek, feladta ezt a próbálkozást, és India felé vette útját.

India ekkor angol gyarmat volt, és az angol volt a hivatalos közlési nyelv, a kapcsolat nyelve a különböző népi csoportok, a saját nyelvüket beszélő törzsek között. Itt nem ütközött nehézségekbe a kapcsolatfelvétel és a kapcsolatok kiépítése terén. Indiában kapcsolatba került Mohandasz Karamcsana Gandhival (1869–1948)[6], a függetlenségi mozgalom szimbólumával és Rabindranáth Tagoréval (1861–1941)[7], az indiai szellemi élet csillagával. Mindkettő ráérzett arra, hogy egy rendkívüli egyéniséggel van dolga, és nyitottnak bizonyult Balázs Ferenc iránt, beavatva őt elgondolásaiba, életfelfogásába. Gandhi programjának röviden az volt a lényege, hogy az uralkodó angoloktól úgy kell megszabadulni, hogy gazdaságilag szabotálni kell őket. Mindent házilag, otthon kell megtermelni, az angol árukat nem kell megvásárolni, el kell jutni oda, hogy az angoloknak ne érje meg az uralmukat fenntartani, és akkor lemondanak Indiáról. Mikor a hatalom, az állam az indiaiak kezébe kerül, akkor az mindent megold, minden megoldódik. Így hát ő nem csinált gondot a tömegek nyomorából, létkérdéseiből. Az a leendő indiai állam gondja lesz. A cél a hatalom békés úton való megszerzése – ez volt Gandhi felfogása, életszemlélete.

És mi volt Rabindranáth Tagoré életfelfogása és programja? Ő a kiutat, a felemelkedést az egyén gazdasági és kulturális felemelkedésén keresztül látta megvalósíthatónak, ami a közösség felemelkedéséhez vezet. Erős közösségeket kell létrehozni, amelyek a sorsukat a kezükbe tudják venni. A kiút, a felemelkedés eszközét gazdasági vonatkozásban a szövetkezeti mozgalomban látta, míg a kulturális felemelkedés útjának a népfőiskolai mozgalmat tartotta. Minden bizonnyal európai tanulmányai és utazásai inspirálták és segítették e vonatkozásban, s egy mintatelepet létesített mindkét területen. Balázs Ferenc napokat töltött ezeken a mintatelepeken, behatóan megismerkedve azok életével. Balázs Ferencben így tovább érlelődött a szövetkezeti gondolat, Tagorét tekintve követendő példának.

Az előbbieket kiegészítette egy újabb tapasztalat, amelyet az ázsiai utazása utolsó fázisában, az akkor még angol fennhatóság alatt levő Palesztinában szerzett.[8] Akkor már folyamatban volt a bevándorló, hazatelepülő zsidóság által újraalapítandó Izrael állam fundamentumának

[6] Mohandasz Karamcsana Gandhi. India az angol gyarmati uralom alól való felszabadításának egyik vezéregyénisége, ideológusa. Az erőszak alkalmazásának ellenzője és a békés útkeresés elkötelezett híve. A békés megoldás ellenfelei meggyilkolták.

[7] Rabindranáth Tagoré indiai költő és politikus. A szövetkezeti ügy elkötelezett híve. Az indiai nép gazdasági felemelkedését a szövetkezeti mozgalom elfogadásában és elterjesztésében látta. A kulturális felemelkedés kulcsának a népfőiskolai mozgalmat tartotta. Szobra van Balatonfüreden, ahol hosszabb kezelésen vett részt. Balatonfüred az indiai turisták által gyakran látogatott hely.

[8] Az akkori Palesztina angol gyarmat volt és magába foglalta a jelenlegi Palesztinát és Izraelt.

lerakása. Palesztinában meglátogatta a hazatelepülők által létesített termelőszövetkezetet, kibucot. Az ott látottak, tapasztaltak megerősítették benne azt a meggyőződést, hogy a szövetkezeti elvek nem gátolják, ellenkezőleg: segítik az egyéni kezdeményezést, az egyén boldogulását, hogy az egyén megtalálja a helyét az életben.

Ez az utazás tanulságos élményt jelentett számára. A vidéken élő több százmilliós tömegek élete, körülményei, kilátásai kerültek figyelme középpontjába. Mindaz, amit látott és tapasztalt, megerősítette hitében és meggyőződésében, hogy a kiút, a megoldás egy fejlett mezőgazdaság, amely mögött a kibontakozó szövetkezeti mozgalom kell álljon.

Hazaérkezése után, az ötéves világkörüli útján szerzett tapasztalatokkal a tarsolyában, Erdélyben egy teljesen új helyzetet talált. Az új hatalom, a román állam megerősödött, konszolidálódott, és a befolyása egyre erősödött az élet minden területén, ami kihatott az erdélyi magyar civil szervezetek és a magyar egyházak életére is. Az erdélyi magyarság számára körvonalazódtak a kisebbségi lét keretei, feltételei. Személyét illetően még az is nehezítette a helyzetet, hogy felettesei, a püspökség emberei nem voltak elragadtatva a külföldi tanulmányai és világkörüli útja során kialakult életfelfogásával, nézeteivel, túlságosan liberálisnak, szabadelvűnek tartották. Ideiglenesen a székelykeresztúri[9] Unitárius Gimnáziumhoz kapott bentlakásfőnöki, pedagógusi kinevezést. Ezt az időszakot sem hagyta kihasználatlanul. A tanulóifjúság körében végzett munkájával aktív ifjúsági szervezeti munkára mozgósította őket. Megszervezte a falumunkát is, járták a vidék falvait, diavetítéses előadásokat tartottak.

Amikor megürült az Aranyos völgyében fekvő Mészkő falu lelkipásztori állása, megpályázta, mert az falumunkát jelentett, és ez egybeesett elgondolásaival a jövőt illetően. Küldetésként fogta fel, így az 1930-as év már Mészkőn találta, ahol hozzálátott elgondolásai, tervei megvalósításához. Beindította és megszervezte a környék szövetkezeti mozgalmát. Azzal a gondolattal tette, hogy modell legyen az egész Aranyos völgye számára, azt mondta: „az Aranyos völgye legyen Isten völgye". Minden évre megvolt a kidolgozott terve, programja, elgondolása.

Balázs Ferencnek nem volt gazdasági, szociológiai, történelmi képzettsége. A társadalomtudományok érdekelték, de nem volt alkalma, lehetősége azokban elmélyedni. Mégis mi volt az, ami alkalmassá tette arra, hogy újat hozzon? Először is a szülőföldhöz, Erdélyhez, Székelyföldhöz és azon belül a magyar faluhoz és azok lakóihoz való kötődése, másodszor pedig széles látószöge, a világ gondjaira, bajaira és azon belül a vidék, a falu, a mezőgazdaság és az abból élők létfeltételeire, életkörülményeire való rálátása. Ezt a

[9] Székelykeresztúr: hajdani Udvarhely megyei, most Hargita megyei kisváros, akkor mezőváros. Az ott működő unitárius gimnáziumról volt ismert, nevezetes.

tényt Cseke Péter professzor találóan „Balázs Ferenc világtávlatot átfogó mészkői tekintete”-ként nevezi meg.[10]

Mészkő vegyes, román-magyar lakosságú falu, ahol egy pár száz magyar (unitárius) élt. Ezek a hívek apró és közepes gazdaságokból tartották fenn magukat. Gazdasági helyzetükben, életkörülményeikben és gondolkodásmódjukban tükrözték az erdélyi falu helyzetét. Mészkő Tordától pár kilométerre fekvő falu. A közeli város piaci lehetőségeit és az ottani munkavállalás lehetőségeit élvezte. A Tordai-hasadéktól pár kilométerre található, egy festői tájba, az Aranyos völgyébe ékelve. Altalajkincsei közé tartozott és tartozik az alabástrom, amely a házi-, kézműipar alapját képezte. A falunak különleges sajátossága, az egyházközség tulajdonát képező, a dombok és az Aranyos között elterülő sík mezőcske, Kopta, melyből a tagok részesültek, egyénileg használták, ott kertészkedtek már több száz éve, de amely terület az eklézsia tulajdona maradt. Ezt a területet rendszeresen újraosztották a megművelők családi helyzetének alakulása alapján. Az itt kialakult princípiumok a szövetkezeti gondolat bizonyos csíráit, az igazságosságot, méltányosságot stb. tartalmazták.

Balázs Ferenc mint unitárius lelkész, ötéves világjárói tapasztalattal a háta mögött, azzal az életcéllal érkezett, hogy a falusi közösséget, annak felemelkedését akarja egy életen át szolgálni. A szülőföldhöz és népéhez való kötődés, a kisebbségi lét hátrányai, keserűségei, veszélyei már tudatosultak benne. Ezekre a választ a transzszilvanizmus eszméjében: a békés együttélésben, a népek közötti megértésben, egymás kölcsönös ismeretében, egymás értékeinek kölcsönös elfogadásában és tiszteletben tartásában látta. Mindez még kiegészült az önerőből való talpraállás gondolatával. Elkötelezett híve volt a transzszilvanizmusnak.

A gyakorlat, az élet érdekelte. A változtatás, a helyzet javítása, az előrelépés, a kiút megtalálása foglalkoztatta, amire minden energiáját összpontosította, s megértette, hogy az újítás gondolata nem választható el a tömegek, a közösség felvilágosításától, meggyőzésétől. Nemcsak az egyházi kérdésekben, de az őt foglalkoztató világi kérdésekben is vallotta, hogy a hit, a vallás és a magatartás egysége nem bontható meg. Tehát kifelé is meg kell nyilvánuljon a hit, és tenni is kell azért, hogy igazságai érvényesüljenek.

Balázs Ferenc a szövetkezeti gondolat elkötelezett híve volt. Tudta, hogy a szövetkezeti gondolat nem dogma, nem egy merev elmélet, amit csak rá kell húzni a valóságra. Világkörüli útján szerzett ismeretei, tapasztalatai meggyőzték arról, hogy a szövetkezet a jövőt, a perspektívát jelenti, elválaszthatatlan az emberiség, a világ gazdasági-társadalmi gondjainak a megoldásától. Azt is látta, hogy földrészenként, országonként nem azonos az alkalmazása. Széles, egyre bővülő látóköre segítette abban, hogy mindenütt megértse a helyi körülményeket.

[10] Cseke Péter bevezetője Balázs Ferenc *A rög alatt* című művéhez.

A szövetkezeti eszme nem volt új jelenség Erdélyben és a magyar falu életében sem. Mikor Balázs Ferenc Mészkőre került (1930 előtt pár hónappal), akkor már közel negyven éves múltja alatt a szövetkezeti mozgalom olyan szervezési formákig jutott el, mint a fogyasztási szövetkezet, hitelszövetkezet, gépkölcsönző szövetkezet, tejszövetkezet. Az utóbbi volt a legfejlettebb, legteljesebb forma abban az időben, mert felvállalta a termék felvásárlását, feldolgozását és értékesítését. A fejlődés olyan irányba mutatott, hogy más mezőgazdasági terményekre és termékekre is ki fog terjedni a szövetkezeti forma.

Volt még egy tényező, amelyet Balázs Ferenc már kialakulóban és fejlődő fázisban talált: a faluközösségeknek három tartóoszlopa a helyi egyházi közösség, a gazdakör és a szövetkezeti mozgalom volt. Ezeknek a helyi magyar értelmiség képezte a magvát, élén a lelkésszel és a magyar tanítóval. Az egyházi közösség (eklézsia) volt az, amely Balázs Ferencnek a legteljesebb mértékben rendelkezésére állt. Így is adódtak sajátos problémák, hiszen egy vegyes lakosságú falu részét képezték, bizonyos fokig szórványként. Hívei gondolkodásában is akadt bőven újítanivaló.

A gazdaköri mozgalom kezdetleges formában létezett. Volt ugyan gazdakör, de hiányzott a kezdeményezés készsége. Az emberek nem láttak benne egy, a sorsukat befolyásolni, lényegesen javítani képes tényezőt. Vezetői azok közül kerültek ki, akik nem érezték a helyzet súlyosságát. Anyagi körülményeik nem voltak elkeserítők, mert módosabb gazdák voltak, vagyis helyzetük nem ösztönözte őket arra, hogy keressék egy intenzívebb, modernebb gazdálkodás lehetőségeit. Saját erőből nem volt erre lehetőségük, az összefogás, a közös erőfeszítés, kezdeményezés nem volt erősségük, az esetek többségében idegen volt számukra az ügy.

Balázs Ferenc lelkészi tekintélyével és befolyásával igyekezett odahatni, hogy az emberek erőiket, energiájukat egyesítve próbáljanak a jobb útra lépni. Tanfolyamokat, előadásokat szervezett számukra. Arra ösztönözte őket, hogy szövetkezés útján egyesítsék anyagi erőiket, vásároljanak modern, a gazdasághoz szükséges gépeket, használjanak minőségi vetőmagvakat, műtrágyát, éljenek az agrotechnika kínálta lehetőségekkel. Felhívta a figyelmüket, hogy ott van a Mészkőtől pár kilométerre fekvő Torda, egy fejlődő, iparosodó város, egyre bővülő felvevőpiaccal, és élni kell ezzel a lehetőséggel, ehhez viszont olcsóbban és minél jobb minőségű árut kell termelni. Mikor kezdtek bizonyos kezdeti eredmények mutatkozni, meggyőzte a falusiakat, hogy alkalmazzanak agrárszakembert, akinek szakmai tanácsadás, irányítás volt a feladata, valamint a gazdálkodók szakmai továbbképzése, előadások, szakmai tanfolyamok tartása. A gondolat életképességét bizonyítja az a tény, hogy számos más aranyosvölgyi falu követendőnek találta példájukat, és az agronómus szolgálatait igénybe vette. Ma már számos nyugati, fejlett országban alkalmazzák ezt a módszert, és falugazdászt[11]

[11] Falugazdász: a helység, a falu körülményeit, viszonyait jól ismerő agronómus, agrárgazdász. Ma már minden fejlett országban, köztük Magyarországon is van agrárgazdász.

tartanak tanácsadói, irányítói feladatokkal. Íme egy azok közül, amelyben Balázs Ferenc megelőzte korát.

Az előzőekben már láttuk, hogy a modern gazdálkodás, a modern technika, agrotechnika alkalmazásának híve volt. Azt is megértette, hogy a faluban létező gazdaságok méretei nem teszik lehetővé ezek alkalmazását, tehát marad a szövetkezeti út mint megoldás, és a gépkölcsönző szövetkezet szervezése, alakítása kell jelentse a megoldást. A faluban már volt fogyasztási és hitelszövetkezet. Nem volt könnyű a gazdákat rábírni anyagi lehetőségeikhez mérten egy elég jelentős pénzügyi hozzájárulásra. Az első sikeres eredmények után javult a hozzáállás, az érdeklődés. A felvásárlás, a feldolgozás és értékesítés kérdésének megoldása is foglalkoztatta. Egyrészt nem minden gazdálkodó számára volt hozzáférhető a piac, másrészt a szomszédos falvak termelői versenyeztek a tordai piacon. Erdélyi vonatkozásban voltak már jól működő tejszövetkezetek a „Hangya" keretében, sőt a tejfeldolgozás terén a vajgyárak létesítése is beindult. A „Hangya" még a külföldi piacokat is megcélozta a tejtermelés és feldolgozás kérdésében. Balázs Ferenc, aki Székelykeresztúrról jött Mészkőre, e kérdésben tájékozott volt, hiszen ott jelentős falumunkát végzett, járták Udvarhely megye unitárius falvait, így alapos betekintést nyert az ottani szövetkezeti mozgalom állapotába. Amikor az aranyosvölgyi Mészkőre került, meglepetéssel tapasztalta, hogy e tájon ez a szövetkezeti forma is hiányzik. Falujában tejszövetkezet alapítását, indítását kezdeményezte, még saját jövedelmét is e célra fordítva, teljes energiával támogatta. Alig egy pár (háromnégy) év alatt az egész Aranyos völgye magyar falvai bekapcsolódtak a mozgalomba.

Balázs Ferenc napirendre tűzte a vidékfejlesztés kérdését is. Úgy vélte, hogy a település része egy környezetnek, amelyből nem lehet kiszakítani. Számára a vidéket az Aranyos völgye (Aranyosszék) jelentette: annak falvaival, kisebb-nagyobb településeivel és a fejlődésnek indult, iparosodó Torda várossal, az akkori megyeszékhellyel. Megértette, hogy a különféle szövetkezeti cselekvéseket össze kell fogni egy egységes, minden helyi problémát felölelő elképzelésbe. Ugyanakkor a településfejlesztési elgondolásoknál felmerültek olyan feladatok is, amelyek nem képezték egyik szövetkezeti típus témáját sem, melyek meghaladták a helyi közösség lehetőségeit, mint pl. a villanybevezetés, útépítés. Tehát szélesebb körű összefogással kellett keresni a megoldást. Így jutott el egy vidékfejlesztési szövetkezet alapításának a gondolatáig. Megyei szinten, a magyar értelmiségiek körében, megértésre és támogatásra talált az ötlete. Kezdeményezésére meg is alapították az Aranyosszéki Vidékfejlesztő Szövetkezetet, Torda székhellyel. *A rög alatt* című könyvét már ennek a segítségével adták ki. Ez a vidékfejlesztő szövetkezeti központ választ ígért a termények felvásárlásának, feldolgozásának és értékesítésének megoldására. Sajnos 1937. május 22-én elhunyt

Balázs Ferenc, ennek a kezdeményezésnek az elindítója, 1938 július-augusztusában megjelent az új szövetkezeti törvény és az azt kiegészítő törvényerejű rendeletek, melyek célul tűzték ki a kisebbségi (magyar) szövetkezeti mozgalmak beolvasztását a többségi, román szövetkezeti mozgalomba.[12]

A Mészkőn és az Aranyos völgyében talált környezet, természeti szépségek hatására a faluturizmus is részét képezte Balázs Ferenc elgondolásainak a vidék gazdasági-anyagi helyzetének javítása érdekében. Mészkő földrajzi fekvése szerint különlegesen előnyös helyzetben van. A domboldal, ahol fekszik, az Aranyos folyóra néz, nagyon szép kilátást biztosít: rálátást az Aranyos völgyére, annak hosszú szakaszára, valamint kilátást a Nyugati hegységre. A dombon átkelve rögtön ott van a Tordai-hasadék. Az Aranyosba ömlik a Torockó patak, amelynek völgye Nagyenyed felé vezet, ahol olyan szép fekvésű falvak vannak, mint Torockó, Torockószentgyörgy, mögöttük a Székelykővel. Ezek mind építészeti, mind népviseleti és népművészeti sajátosságaikkal turisztikai szempontból nagy vonzerőt rejtegettek, s kedvező feltételeket jelenthetett a faluturizmus számára. Ez a lehetőség nem kerülte el Balázs Ferenc figyelmét.

Az olyan elgondolásokat és kezdeményezéseket, mint a településfejlesztés, vidékfejlesztés, faluturizmus, egybekötötte a szövetkezeti gondolattal, s elképzelte egy szervező és irányító központ létesítését. *A rög alatt* című könyvében utalások vannak erre vonatkozólag, azonban nincs egy pontosan megfogalmazott, kidolgozott elgondolása. Egy olyan mintatelepre gondolt, mely az Aranyos völgyét minden vonatkozásban kiszolgálja, keresi a megoldást mind szellemi, mind anyagi vonatkozásban, a szövetkezeti eszmékre és elvekre alapozva. Célja és a kis- és közepes termelők, valamint a fogyasztó érdekeit védeni a kapzsi kereskedelemmel s annak túlzott haszonszerzési hajlamaival szemben.

Balázs Ferenc áldozatkész ember volt, és nem vágyott hírnévre. Nem lenne teljes a kép, ha nem ismertetnénk mint népnevelőt. Az emberek felvilágosítása, kultúrszínvonalának emelése társult a szövetkezeti szervezőmunkájával. Hasonlóképpen nagy gondot fordított az ifjúság nevelésére. Az ifjúságot is csoportokra, korosztályokra osztotta, és mindegyik korosztályhoz a maga szintjén közeledett. Alkalmazta a már világviszonylatban a szövetkezeti mozgalomhoz kapcsolódó népfőiskolai mozgalom módszereit. A felnőtt nemzedékkel kapcsolatosan is megvoltak a kialakult elgondolásai. Külön egyletekbe tömörítve külön foglalkozott a nőkkel és külön a férfiakkal. A kultúrszínvonal emelését fontosnak tartotta, színjátszó csoportokat is szervezett, hogy a közösség széttagoltságát csökkentse.

[12] Az 1938. évi szövetkezeti törvényjavaslat célul tűzte ki a kisebbségi sorsú nemzetiségek szövetkezeti mozgalmainak (több mint tíznek) az egységes román nemzeti szövetkezeti mozgalomba való bevonását és központi irányítás alá való helyezését.

Balázs Ferenc gondolkodásmódja, életfelfogása ma is aktuális, a személyes elkötelezettség, az aktív kezdeményezés ma is a szövetkezeti ügy nélkülözhetetlen eleme. A feladatok, melyeket maga elé tűzött, semmit sem veszítettek aktualitásukból. A kisebbségi létünk feltételei között a megújult szövetkezeti mozgalom ma is megoldást, kiutat jelenthet számos gondunkra.

Hetven év távlatából visszatekintve megállapítható, hogy Balázs Ferenc legalább fél évszázaddal megelőzte korát. Az Európai Unióba való belépés feltételeinek teljesítése a mezőgazdaság terén ma is elképzelhetetlen a szövetkezeti mozgalom teljes fokú helyreállítása és fellendítése nélkül. Az Európai Unió támogatásokat, segélyeket utal ki a felzárkózni, belépni óhajtó országok részére a településfejlesztés, vidékfejlesztés, faluturizmus, a szövetkezetesítés támogatására (Phare-, Sapard-program). Mindez meggyőző bizonyíték Balázs Ferenc időszerűségére és maradandó értékeire vonatkozólag.

A szövetkezeti mozgalom magyar vonatkozásának kérdésében meg kell említenünk, hogy nagy személyiségeink két ízben is megelőzték korunkat a szövetkezeti mozgalom ügyében. Az első szövetkezet alapítója Bölöni Farkas Sándor[13] volt, aki 1825-ben megszervezte a Kolozsvári Gondoskodó Társaságot, ami tulajdonképpen egy hitelszövetkezet volt, az alapszabályzata (működési szabályzata) magába foglalta a szövetkezeti elveket. Ezzel mintegy huszonkét évvel megelőzte az angolokat, akik 1847-ben indították az első szövetkezetet Rochdale-ben.[14] A másik magyar személyiség Balázs Ferenc volt, aki már 1935-ben napirendre tűzte a vidékfejlesztés kérdését, kezdeményezte, majd megszervezte az Aranyosszéki Vidékfejlesztő Szövetkezetet.

Balázs Ferenc Tordán hunyt el 1937. május 22-én, 36 évesen, az ottani kórházban, ahol a kiújult és a végső fázisba jutott tüdőbaját kezelték, de már nem tudtak segíteni rajta. Onnan vitték haza, Mészkőre eltemetni.

A gyászszertartáson, a falu és környék lakossága mellett, jelen volt az erdélyi magyar értelmiség színe-java, és számosan búcsúbeszédet tartottak. Olyan személyiségek búcsúztatták, mint Tamási Áron, László Dezső, Jancsó Béla, Kemény János és mások. Szomorúan adtak hangot érzésüknek, hogy az erdélyi magyar értelmiséget, szellemi életet mekkora veszteség érte Balázs Ferenc korai halálával.

[13] Bölöni Farkas Sándor: Kolozsvár polgára. Ő alapította a Kolozsvári Gondoskodó Társaságot 1825-ben, amely működési szabályzata szerint hitelszövetkezet volt. A szövetkezet alapításában 22 évvel megelőzte az angolokat .

[14] Rochdale: Angliai vidéki kisváros Manchester közelében. Textiliparáról nevezetes. Az ottani szövőipari munkások alapították az első fogyasztási szövetkezetet 1847-ben, helyzetük könnyítése céljából. A világ közvéleményében a rochdale-i szövetkezeti mozgalom történetében az első szövetkezetként szerepel.

Irodalomjegyzék

Balázs Ferenc: *Bejárom a kerek világot* (1923–1928). Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1975.

Balázs Ferenc: *A rög alatt*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1998.

Balázs Ferenc: *Zöld árvíz*, regény. Erdélyi Szépmíves Céh, Kolozsvár, s. a.

Mikó Imre – Kicsi Antal – Horváth Sz. István: *Balázs Ferenc – monográfia*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983.

Versek, elbeszélések, tanulmányok tizenegy fiatal erdélyi írótól. Kolozsvár, 1923.

Brassói Lapok, Népújság: *Erdélyi Magyar Évkönyv* (Petrovai Tibor: Szövetkezeti ügyünk, 1118–1123. oldal). Brassó, 1937.

Mikó Imre: *Akik előttem jártak*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976.

Christine Morgan: *Mészkő (Alabástrom falu) 1930–1937. Balázs Ferenc felesége az Erdélyben töltött éveiről*. Boncza Nyomda, Budapest, 2002.

„Csillaghoz kötött szekerünk" (Balázs Ferenc levelei Cristine Frederiksenhez, menyasszonyához). Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 2002.

Venczel József: *A falumunka útján (Válogatott írások)*. Székelyudvarhely–Budapest, 1993.

Bözödi György: *Székely bánja*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 1997.

Keszeg Vilmos: *Balázs Ferenc Aranyosszék emlékezetében*. Balázs Ferenc emlékkönyv. EMKE, Kolozsvár, 1997.

Ne nézze senki csak a maga hasznát (Szövetkezeti mozgalom a Kis- és Nagy-Homoród mentén). Haász Rezső Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely, 1993.

Guzs Ferenc: *Balázs Ferenc (1901–1937)* A sorsformáló értelem kiváló képviselője. *Unitárius Élet*, 55. évfolyam, 55–56. számok, 2001. szept.–dec.